

PIIRIPEALNE TÕDE JA ÕIGUS

Konverentsi teesid

Koostanud

Szilárd Tibor Tóth & Enda Trubok

TARTU ÜLIKOOL
Narva kolledž

Tartu Ülikooli Narva Kolledž

Narva 2026

Toimetanud
Silvi Seesmaa & Eve Kork.

© Tartu Ülikooli Narva kolledž, koostajad

Kõik õigused kaitstud. / All rights reserved.

Seda väljaannet ei tohi ilma kirjastaja loata paljundada osaliselt ega tervikuna, samuti ei tohi seda talletada infosüsteemides ega edastada elektroonilisel või mehaanilisel teel, lindistuste või fotokoopiate kujul.

Tartu Ülikooli Narva kolledž
õpetajakoolituse osakond
Raekoja plats 2, Narva 20307
Szilard.Toth@ut.ee Enda.Trubok@ut.ee

ISBN 978-9985-4-1497-2

SAATEKS

Tartu Ülikooli Narva kolledžis toimub 6.-7. märtsil 2026 konverents „Piiripealne tõde ja õigus“, mis on pühendatud Anton Hansen Tammsaare romaani "Tõde ja õigus" I osa ilmumise 100. aastapäevale. Kahe päeva jooksul avatakse Tammsaare loomingut eri vaatenurkadest – kirjandusloolisest ja poeetilisest käsitlusest kuni õiguse, hariduse, teatri ja turismi piiripealsete tõlgendusteni. Ettekannetes arutletakse tõe ja õiguse mõiste üle tänapäeva ühiskonnas, Tammsaare rolli üle Eesti koolis ja kultuurimälus, tema teoste teatrikõlbulikkuse, muutuva maastiku kujutamise ning arhiivipärandi tähenduse üle. Kõlavad ka võrdlevad ja ajastuloolised käsitlused, noorte ja üliõpilaste vaated ning praktilised näited õppematerjalide arendamisest. Konverents seob Narva kui piiripaiga kultuuriloo laiemate eesti mentaliteedi ja identiteedi küsimustega. Kavas on ligikaudu 20 ettekannet.

Konverentsi ettekannete teesid ilmuvad selles vihikus mõnevõrra ühtlustatud ja toimetatud kujul.

Koostajad

Alina Grigorjeva (Tartu Ülikooli Narva kolledž, Narva)

Kodupaiga kultuuri- ja kirjandusloo õpetamise võimalused

Ettekanne keskendub uuringutele Kehra Gümnaasiumis ja selle lähedal asuvas Kaunissaare külas aastail 2023-2025. Tutvustan Kaunissaares asuvat Birkenruh` mõisa, mis kuulus 20. sajandi alguses Eduard Virgole ja kujunes Eesti kultuuriladviku kooskämiskohaks. Teiste hulgas viibis seal ka Anton Hansen Tammsaare, kes lõpetas seal oma esimese romaani „Kõrboja peremees“ (ilmus 1922).

Annan lühiülevaate uurimistulemustest, mis kajastavad järgmisi aspekte: Kehra Gümnaasiumi õpilaste ja Kaunissaare küla elanike teadlikkus kodupaiga kultuuri- ja kirjandusloost. Kuidas õpetada kodulugu huvitavamalt? Kuidas noori motiveerida kodulugu uurima? Järeldused on tehtud küsitluste ja intervjuude tulemuste analüüsi põhjal õpilaste, õpetajate, kooli vilistlaste ja külaelanikega. Toon välja loov- ja uurimistöde ning mitteformaalse õppe rolli noorte teadlikkuse tõstmisel kodupaiga kultuuriloost, Kaunissaare küla ja Birkenruh` mõis on osa eesti kultuurimälust ja A. H. Tammsaare loomingulisest teekonnast. Kui me seda lugu noortele edasi ei räägi, kaob see teadmine koos põlvkondade vahetumisega.

Heiki Haljasorg

Tammsaare „Tõe ja õigusest“ ning ajastu märkidest: 1875. aasta ja 1926. aasta poliitilised, majanduslikud ja kultuurilised erinevused

30. oktoobril 2026. aastal möödub 100 aastat eesti kirjaniku Anton Hansen Tammsaare „Tõe ja õiguse“ I osa ilmumisest. Daniel Palgi (1933: 595) on kirjutanud: „A. H. Tammsaare on võitnud „Tõe ja õigusega“ tänapäeva Eestis suurima kirjaniku kuulsuse, ja veel vastuvaidlematum on, et „Tõde ja õigus“ on tähtsam ja väärtuslikem eesti romaan.“ Maarja Vaino (2016: 794) tsiteerib Tammsaaret: „Inglismaal pole kirjanikke, aga neil on Shakespeare ja nõnda on neil kirjandus” ja seejärel parafraseerib: “Eestimaal pole kirjanikke, aga neil on Tammsaare ja nõnda on neil ka kirjandus”. Need on väärikad tunnustused meie Eesti kirjanduse suurkujule.

Romaani „Tõe ja õiguse“ viies köites avaldatud sündmused hõlmavad peaaegu 50 aastat ehk aastaid 1875-1925 (Vaino 2017). „Tõe ja õiguse“ I-V osa ilmusid vahemikus 1926-1933. Nende aastate jooksul toimunud muutused ei olnud väga suured, aga siingi võib oletada, et kirjutamise aegadel võis olla oma mõju romaanile.

Romaan kuulub ilukirjanduse, mitte ajalookirjutuse hulka. Romaan võib küll olla teatavas ajaloolises kontekstis, aga ta võib viidata ka hoopis millelegi muule. „Tõe ja õiguse“ kohta on erinevaid tõlgendusi, kus mainimist leiavad Antaios või hea ja kurja tundmise puu (Puhvel 1983:452, Tammsaare 1983:69, Liiv 1989:736, Puhvel 1983:446), aga miks mitte ka Apollon ja Dionysios. Kas ta on kontseptuaalne ilukirjandus, intertekstuaalne romaan või koguni pastišš? Tegelikult mitte ükski neist. Oluline on ka, mida Tammsaare selle kohta ise on öelnud (1954:131; 1934:132). Näha võib ka erinevate filosoofide nagu Herakleitose, Hegeli, Vico ja Spengleri mõjusid.

Ajalugu ei ole Tammsaare uurimisteema, aga ajalugu on oluline raamistik tema “Tõele ja õigusele”. See raamistik on küllalt realistlik, kui mõned pisidetailid kõrvale jätta.

Ka prototüüpe on otsitud. Vargamäe sarnasus Tammsaare kodupaigaga ning Mauruse kool Treffneri kooliga on siiski teataval määral olemas. Indreku ja Karini lahku kasvamise puhul on mõnikord nähtud õrni paralleele Tammsaare isikliku eluga.

Tinglikult algab “Tõe ja õiguse” I osa tegevustik aastal 1875 ja “Tõe ja õiguse” V osa tegevustik lõpeb 1925. a. Mis ajastule iseloomulikke märke võime nimetatud romaani osadest leida? I osas on näiteks leidnud märkimist: soo, parun, kirik, kõrts, kraav. V osas on näiteks leidnud märkimist: „oma mehed Toompeal“,

šokolaad, jõe süvendamine, „vee paisutamine“, „vaeste isamaa-armastus“ ja auto. Ajaloolise tausta mõistmiseks on meil abiks ka üldkäsitlused (Jansen 2010; Vahtre 2007: 218,142; Laur 2010: 90,98; Pajur 2005: 55; Vahtre 2007: 142, 215-217, 142; Vahtre 2005: 121-123).

Mis romaan „Tõde ja õigus“ siis tegelikult on? Maarja Vaino (2016: 795) ütleb: „Tammsaare nimetas ise oma „Tõde ja õigust“ psühholoogiliseks romaaniks *par excellence* ning on tõsi, et temast osavamat inimese psüühika salakäikude ning inimsuhete keerukuse ja saatuslikkuse kujutajat on eesti kirjandusest raske leida.“ Küllap see nii on. Maarja Vaino (2016: 795) ütleb ka: “Nali naljaks, aga Tammsaare tabas oma loominguga ära midagi ainuomast eestlastele.” Küllap seegi on nii. Aga tema tüvitekstis on ka kübeke ajalugu, meie Eesti rahva lugu.

Kirjandus

- Jansen, Ea 2010. Kultuur. – *Eesti ajalugu, V köide*. Tartu: Ilmamaa, 327-341.
- Laur, Mati 2010. Reformide ajastu. – *Eesti ajalugu, V köide*. Tartu: Ilmamaa, 90-99.
- Liiv, Toomas 1989 A. H. Tammsaare „Tõe ja õiguse“ interpreteerimine. – *Keel ja Kirjandus*, nr 12, 727–738.
- Pajur, Ago 2005. Riikluse rajamine. In: *Eesti ajalugu, VI köide*. Tartu: Ilmamaa, 47-64.
- Palgi, Daniel 1933. A. H. Tammsaare. – Tõde ja õigus V. – *Eesti Kirjandus*, nr 12, 593-595.
- Puhvel, Heino 1983. [Järelsõna]. – *Tõde ja õigus V osa*. Tallinn: Eesti Raamat, 443-461.
- Tammsaare, Anton Hansen 1954. „Tõest ja õigusest“: Kiri Andres Pranspillile. – *Tulimuld*, nr 3, 132.
- Tammsaare, Anton Hansen 1981. *Tõde ja õigus*, I osa. Tallinn: Eesti Raamat.
- Tammsaare, Anton Hansen 1983. *Tõde ja õigus*, V osa. Tallinn: Eesti Raamat.
- Vahtre, Lauri 2005. Kultuur ja olme. – *Eesti ajalugu, VI köide*. Tartu: Ilmamaa.
- Vaino, Maarja 2016. Shakespeare ei kirjutanud „Tõde ja õigust“: „Tõde ja õigus“ 90. – *Keel ja Kirjandus*, nr 10.
- Vahtre, Sulev 2007. *Eesti ajalugu: Kronoloogia*. Tallinn.
- Vaino, Maarja 2017. [Eessõna]. – *Tõde ja õigus*, I-II osa. Tallinn: OÜ Hea Lugu.

Ivika Hein (Miina Härma Gümnaasium, Tartu)

Tammsaare „Tõe ja õiguse“ II osa kui valede kataloog

Enamasti jõutakse Tammsaare „Tõest ja õigusest“ gümnaasiumis kohustusliku-soovitusliku kirjandusena lugeda ainult esimest osa, kuigi teine osa on 17-18-aastasele noorukile temaatiliselt palju lähedasem kui esimene oma lõputute talutööde ja kohtuskäikudega, mis õpilaste kogemuste ja huvisfääridega üldse ei haaku või haakub väga vähe. Tammsaare tagasivaatelise stiili ja romaanisündmuste tihedalt kokku sõlmitud seoste tõttu ei saa esimesest osast siiski kuidagi üle hüpata. Mis võiks siis motiveerida õpilast pärast vaevalist lugemiskogemust jätkama romaanisarja järgmise osaga?

Argumente, mis õigustavad just teise osa lugemist, on mitu: teise osa gümnaasiumiealise peategelasega on lihtsam samastuda; linnakeskkond tegevuspaigana on tänapäeva noorele arusaadavam; koolielus ilmnevad probleemid on õppiva noorsoo jaoks samad sõltumata ajastust; teises osas kasutab Tammsaare stiilivõttena esimesest osast rohkem ka huumorit, mis teeb lugemise lõbusamaks; sündmustikku lisandub väike annus müstikat, mille suhtes praegune lugeja on vastuvõtlik; teine osa pakub peatsele elluastujale rohkelt võimalusi arutleda moraalsete ja maailmavaateliste valikute, eelkõige tõerääkimise ja valetamise üle.

Ettekandes tulevad vaatluse alla meetodid, kuidas õpilase Tammsaare lugemise motivatsiooni õpiprotsessis toetada.

Heinike Heinsoo (Tartu Ülikool / Lvivi Ivan Franko Ülikool, Ukraina)

A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ ja Panas Mõrni „Kas härjad ammuvad, kui sõimed on täis?“ – piiripealne tõde ja õigus

A. H. Tammsaare romaan „Tõde ja õigus“ (I osa 1926) ja Panas Mõrni teos „Kas härjad ammuvad, kui sõimed on täis?“ (1875) on mõlemas kultuuris kirjandusklassika, kuigi nende roll rahvusliku kirjanduse maastikul on pisut erinev. Tammsaare romaan on Eestis tõeline rahvuslik suurromaan – see peegeldab ühtaegu Eesti maaelu, moraali ja ühiskondlikke suhteid. Mõrni teos on Ukraina kirjanduses samavõrd tähtis realistlik romaan, kuid Ukrainas ei ole üks romaan keskne rahvusliku identiteedi kandja – roll on jagunenud mitme autori ja žanri vahel.

Mõlema romaani peategelased – Tammsaare Andres ja Mõrni Tšipka – on oma maad, tööeetikat ja moraali otsiva inimese kehastused. Andres on järjekindel, töökas ja seaduskuulekas; tema tragöödia peitub selles, et hoolimata kõigest jääb ta hinge poolest kivistunuks. Tšipka seevastu on tundlik, õiglust otsiv ja impulsiivne; tema eksistentsiaalne häving ja moraalne lagunemine on otsene tagajärg ühiskonna rõhumisest ja ebaõiglusest. Andres püsib süsteemi sees, Tšipka aga hülgab süsteemi ja laseb õiglustundel viia end vägivallani.

Õigluse mõiste on mõlemas teoses keskne, kuid esineb erinevalt: Tammsaarel on õiglus seotud töö ja korra kaudu saavutatud tasakaaluga, Mõrnil õiglus tähendab reaktsiooni ebaõiglusele, mis võib muutuda vägivaldseks. Maa mängib ka mõlemas romaanis olulist rolli, kuid erinevalt: Andres leiab maast moraalse ja eksistentsiaalse kindluse, Tšipka maa kaotus viib tema allakäiguni.

Naiste roll on mõlemas romaanis moraalse kompassi kandja. Tammsaare Krõõt ja Mari peegeldavad Andrese moraalselt pimedust ja töökesksust, Halja on Tšipka vastu moraalne piir ja katse tema allakäiku pidurdada. Naiste kannatused ja osalemine peategelaste elus rõhutavad mõlemas teoses peategelaste moraalselt ja emotsionaalselt traagikat.

Romaanide lõpp ja maailmapilt peegeldavad kultuurilisi ja ajaloolisi erinevusi. Tammsaare romaan jätab küsimuse avatuks – kas õiglus on üldse saavutatav –, samal ajal kui Mõrni teos lõpeb sotsiaalse ja moraalse katastroofiga, ilma kompromissita, rõhutades ebaõigluse tagajärgi indiviidile.

Trükiajalugu annab samuti lisakonteksti. Tammsaare romaan ilmus oma keeles kodumaal ja on seal pidevalt kultuurilise dialoogi osa. Mõrni romaan sündis tsensuuri tingimustes, esmakordselt trükiti see välismaal ja alles 20. sajandil jõudis täielikult kodumaale. See mõjutab romaani tooni: Tammsaare tekst on pikema arutluse ja filosoofilise küsimuse esitaja, Mõrni teos on süüdistav ja dramaatiline.

Kokkuvõttes võib öelda, et kui „Tõde ja õigus“ on romaan sellest, kuidas inimene püüab elada maailmas, kus õiglus ei ole alati tagatud, siis „Kas härjad ammuvad, kui sõimed on täis?“ näitab, mis juhtub, kui ebaõiglus muudab inimese moraalselt ja eksistentsiaalselt rikutuks. Mõlemad teosed on oma kirjandustes fundamentaalsed, kehastades erinevaid lähenemisi samale moraalsele ja ühiskondlikule küsimusele.

Inguna Joandi (Narva Pähklime Kool, Narva)

Kuulamisülesanded kui loovuse ja kriitilise mõtlemise võti

Ettekande kaudu tutvustatakse, kuidas kuulamisülesannete kaudu arendada ühelt poolt loovust ja kriitilist mõtlemist, aga samal ajal süvendada arusaamist Eesti elu erinevatest aspektidest. Kuulajad saavad ideid, kuidas siduda õppijate isiklikud kogemused ja elulised teemad keeleõppega. Tutvustatakse ka nippe, mis aitavad muuta kuulamisest lähtuvad tegevused kaasavaks, sisukaks ja inspireerivaks.

Ülesannete tüübid ja näited tööraamatust „Mitmenäoline Eesti“. Tööraamat valmis Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi täiendusõppe õppekava „Üld- ja kutsekeskhariduse eesti keel teise keelena õppevara loojate arenguprogrammi“ raames septembris 2025 (koostajad Ene Peterson, Inguna Joandi, Kadri Siller).

Siiri Kvell (SA A. H. Tammsaare Muuseum Vargamäel)

Muutuv maastik romaanis „Tõde ja õigus“

Romaani „Tõde ja õigus“ üheks peamiseks ideeliseks teljeks on inimese suhe maaga. Maastikul ja selle ümberkujundamisel on Tammsaare teoses oluline roll.

Raamatu tegelaste elujärg paraneb just selle tõttu, et nad kujundavad oma kodu ümbrust, parandavad ja kuivendavad maad. Samas annab kraavide kaevaminekangetele naabrimeestele võimaluse näidata oma kiuslikku ja ärapanijalikku loomust lõpmatutes kohtuskäikudes.

Kuidas kulges maade kuivendamine ja jõe süvendamine romaanis „Tõde ja õigus“ ning mis toimus tegelikult Tammsaare mail?

Milline maastik oli kirjaniku lapsepõlves ja mida näeme muuseumi ümbruses tänapäeval?

Nendele küsimustele saab vastuse minu ettekandest.

Urmas Lennuk (Rakvere Teater, Rakvere)

Tammsaare teatrikõlblikkusest. Sissejuhatus: Tammsaare lavastused teatris (ülevaade)

Igal kümnendil on oma Tammsaare oma tuumlavastus. Tammsaare looming annab teemasid igasse ajastusse, muutuvad vaid rõhuasetused. Populaarsemad alusteosed ja miks „Tõe ja õiguse“ III osa vähem lavale jõuab?

Tammsaare keel: Vähene dialoog ja kilomeetripikkused laused pole lavateksti puhul takistuseks, kui sõnumis on mõte ja kujund. Tammsaare süntaksi omapära ja kuidas seda teatris lahendada.

Tammsaare tegelased: Maameestest kasvavad välja arhetüübid ehk eestlane ei muutu ajas. Tegelaste tõlgendamisest eri ajastutel.

Tammsaare sündmused: Pealtnäha jaht kuninglikule tõe ja õigusele, aga seest siiruvääriline kui sibul. Tammsaare sündmuste kihilisus kui Napoleoni kook.

Tammsaare ja AI: AI kujundilugemise kirjaoskamatus. Kuidas uued vahendid vanade tõdedega kimpu kipuvad jääma.

Miks siis ikkagi Tammsaaret nii palju teatris mängitakse? Tammsaare mõtted, sõnum ja tähendus.

Ksenia Leppelja (Tartu Ülikooli Narva kolledž, Narva)

Looduse sümboolika kui tegelaste sisemaailma peegelduse käsitlemine gümnaasiumiõppes romaani „Kõrboja peremees“ põhjal

Töö keskmes on küsimus - kuidas toimib loodus Tammsaare romaanis mitte lihtsalt taustana, vaid tegelaste sisemaailma peeglina - ning kuidas seda analüüsi saab rakendada gümnaasiumiõppes. Kuigi Tammsaare loomingut on uuritud väga põhjalikult, on looduse sümboolikat sageli käsitletud fragmentaarselt - kas realismi osana või rahvusromantilises võtmes.

Käsitlen loodust kui tähendusruumi, näitan selle seost tegelaste psühholoogiaga ning tutvustan meetoodilisi võimalusi selle õpetamiseks gümnaasiumis.

Tammsaare looming on alati olnud seotud tõe ja õiguse probleemiga. „Kõrboja peremees“ ei väljendu tõde ainult sotsiaalsetes konfliktides, vaid ka inimese suhtes loodusega. Loodus muutub moraalseks proovikiviks, eksistentsiaalseks peegliks, piirialaks inimese ja saatuse vahel. Looduse sümboolika analüüs aitab gümnaasiumiõppes näidata teksti mitmekihilisust, mõista ruumi kui tähendusloovat elementi, arendada kriitilist mõtlemist.

Piiripealsus avaldub kultuuri ja looduse vahel, kohustuse ja vabaduse vahel, mineviku ja oleviku vahel. Seega võib öelda, et romaanis ei ole tõde absoluutne, vaid kujuneb dialoogis inimese ja keskkonna vahel.

Ettekanne näitab, et loodus „Kõrboja peremehes“ ei ole taust, vaid aktiivne tähendusruum, mis peegeldab tegelaste sisemaailma ja moraalseid valikuid. Selle analüüsi didaktiline rakendamine võimaldab tuua klassiruumi sügavama tõlgenduse, siduda kirjandus eetika ja ökoloogilise mõtlemisega, ning arendada õpilaste analüütilist kompetentsi. Seetõttu on minu jaoks oluline mõte, et lõputöö ei lõpe kaitsmisega – see võib saada õppematerjaliks, mis elab edasi koolitunnis.

Arne Merilai (Tartu Ülikool, Tartu)

Modernsest helinast: Juhan Liivi ja A. A. Tammsaare poetikast

Võib kindlalt väita, et Juhan Liiv oli meie esimene modernist luules. Nooreestlased olid juba teised. Liiv jõudis enne teisi välja „kunst kunsti päralt“ põhimõtte ja hinge ning tekstide sisemise muusikani. Taustal kumises Paul Verlaine'i kuulus maksim „De la musique avant toute chose“ — muusika(s)t ennekõike. Kui Koidula luule paleuseks oli isamaaline õndsus, siis Liivi elumõtteks sai õigesti luuletamise tegu. See on modernismi tunnus — luuletus ise kui tervik on tähtsam kui ta sisu või vorm eraldi — pikk samm edasi. Kahe verstaposti vahel asub Jaan Bergmanni poetikakool ja Eesti Kirjameeste Seltsi emakeele erakond, millest noor Liiv usinasti õppust võttis. „Lumehelbekese“ autor jõudis pingelise mõtte- ja luuletöö tulemusel välja kindlakäelise uuendusliku meetodini. Selle aluseks oli kontrastipõhimõte ja analüütiline lahutamine. Tervikuks liitmine ehk süntees tekib pärast „surmapõlgtusega“ lahutamist iseenesest. Liiv ei olnud ullikene, vaid eesti luule üks kõige metoodilisemaid autoreid. Arvo Pärdi *tintinnabuli* jätkab seda minimalistlikku poetikat.

Liivi hinge ja keele sisemise helina tunne kandus Väike-Maarja õpetaja Jakob Tamme mõjul üle ka A. H. Tammsaarele. Liivi „Varju“ on me rahvuskirjanik nimetanud enda oluliseks mõjutajaks. Nagu Liivgi, hakkas ka tema otsima maailma „alguskokkukõla“, kus kõik liivaterakesed ühes rütmis tantsivad. Epopöa looja arendas välja oma eepilise süvamuusika ja psühholoogilis-realistlik-sümbolistliku meetodi, kus jumal hakkab kõnelema meie oma kadakapõõsa seest. Teetähiseks said essee „Keelest ja luulest“ (1915) ja sfääride muusika teooria jutustuses „Varjundid“ (1917). Ma olen tema wagnerlikku „partituuri“ lingvistiliselt analüüsinud artiklis „Tammsaare *aga-ometi*“. Samale teemale juhtis tähelepanu ka Maarja Vaino väitekiri. Tammsaare on maailmakirjanduses harukordne, kahekordne modernist: võimas prosaist, kelle tekst on samas diskreetselt musikaalne. See on varjatud helilooming proosas. Turgenev, Dostojevski ja Hamsun liituvad Baudelaire'i, Verlaine'i ja Liiviga.

Kristi Metste (Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu)
**„... mul pole midagi arhiivi anda“. A. H. Tammsaare pärandist Eesti
Kultuuriloolises Arhiivis**

Kirjaniku kui loovisiku arhiiv hõlmab kõike, mis temast järelpõlvedele on säilinud. Selle hulka kuuluvad nii avaldatud kui avaldamata teosed, kirjavahetus, päevikud, mitmesugused märkmed, eluloolised dokumendid, fotod, mälestused jm. See on tervik, mida tuleb arvesse võtta kirjaniku elu ja loomingu mõistmisel. Arhiiviallikatel põhinev uurimistöo on kirjandusteaduses keskse tähtsusega, luues tasakaalu teooria ja faktipõhise käsitlemise vahel.

Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA) on Eestis ainus institutsioon, mis süstemaatiliselt kogub ja säilitab kirjanike eraarhiive ja kirjanduslikku pärandit. Selle tegevus tagab kirjandusliku mälu järjepidevuse ja uurimisvõimalused tulevikus. Kultuuriloolises arhiivis leidub materjali ka A. H. Tammsaare, 20. sajandi suurima eesti kirjaniku kohta. Tema arhiiv on mahukas ja mitmekihiline ning küllaltki hästi säilinud, vaatamata sellele, et kirjanik ise on kord kinnitanud, et tal pole midagi arhiivi anda (Tammsaare 1993: 331).

Osa Tammsaare arhiivist asub Tallinnas tema muuseumis, mis avati 30. jaanuaril 1978 kirjaniku 100. sünniaastapäeval. Sealne materjal on arhiivi jõudnud peamiselt kirjaniku perekonna, abikaasa Käthe Hanseni ja tütre Riita Hanseni vahendusel. Elem Treieri andmetel on kogus üle 9000 säiliku kirjanduslikke, ajaloolisi ja kultuuriloolisi materjale, nagu käsikirjad, kirjavahetus, dokumendid, fotod, isiklikud esemed. Tegemist on kirjaniku koduarhiivi tuumikuga (vt Treier 2011: 288 jj).

Arhiivimaterjal on EKLA-s parema haldamise huvides jaotatud käsikirja-, foto-, kunsti- ja audiovisuaalseks koguks. Tammsaarega seotud materjali leidub kõigis neis kogudes, kokku ligi 3000 nimetust lihtotsingu järgi EKLA kogude andmebaasis Ellen. Käsikirjakogu sisaldab Tammsaare teoste käsikirju („Tõde ja õigus“, „Ma armastasin sakslast“, „Juudit“ jm), kirjavahetust paljude kultuuritegelastega, isikuloolisi dokumente, mälestusi Tammsaarest jm. Osa sellest materjalist on koondatud Tammsaare isikukogusse (EKM EKLA, fond 190), kuhu kuulub ka tema perekonna kingitud materjal. Märkimisväärne osa käsikirjalist materjali on aga EKLA-sse jõudnud teiste isikute ja institutsioonide kogude kaudu, nagu näiteks tema teoste käsikirjad Noor-Eesti ja Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastuse kogude koosseisus.

EKLA fotokogus on üle 2000 Tammsaarega seotud jäädvustuse. Suurem osa sellest (1299 fotot) on koondatud Tammsaare fotokogusse (EKM EKLA, fond 96). Fotode hulgas leidub portreesid, perekonna- ja teisi grupifotosid, samuti fotosid, mis dokumenteerivad erinevaid sündmusi nii Tammsaare elus kui ka järelajas.

Kunstikogus on ümmarguselt 150 Tammsaare ja tema pärandiga seotud teost. Suurema osa sellest moodustavad illustratsioonid Tammsaare teostele 1950.–1970. aastatest, aga on ka mõned kirjaniku portreed. Helikogu sisaldab ootuspäraselt mälestusi Tammsaare kohta (J. V. Veski, A. Särev, A. Suurorg, P. Rummo), aga ka ettekandeid ja arutelusid Tammsaare loomingu teemadel (H. Runnel, A. Kaalep, V.

Ernits, I. Laaban jt). Tammsaare pärand kultuuriloolises arhiivis ei piirdu niisiis üksnes kirjaliku materjaliga, vaid hõlmab ka visuaalseid ja suulisi ajalooallikaid. Süsteemne arhiivitöö, kogumine ja korrastamine ei tähenda üksnes materjali talletamist, vaid ka kultuurimälu kujundamist. See loob aluse tulevasele teadustööle. Tuleb nõustuda kultuuriloolise arhiivi kauaaegse töötaja, kirjandusteadlase Sirje Oleskiga: „... me teame, et kui me oleme arhiivi hoidnud ja arukalt täiendanud, oleme me tuleviku jaoks teinud rohkem, kui lihtsalt artikleid ja raamatuid kirjutades.“ (Olesk 2004: 37)

Kirjandus

Olesk, Sirje 2004. Kirjandusest ja ajaloost, arhiivist ja teadusest. Tagasivaateid. – *Mnemosyne teenistuses. Kogumik Eesti Kultuuriloolise Arhiivi 75. aastapäevaks.* (EKLA töid kirjandusest ja kultuuriloost, 2.) Koostanud Piret Noorhani; toimetanud Tiina Saluvere. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Tammsaare, A. H. 1993. *Kirjad (1896–1940)*. (Kogutud teosed, 18.) Koostanud ja järelsõna: E. Teder. Tallinn: Eesti Raamat.

Treier, Elem 2011. *Tammsaare elu härra Hansenina*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Alla Morozova, Reelika Piigli (Tartu Ülikooli Narva kolledž, Narva) Lühifilm õppematerjalina

Ettekandes tutvustame Eduard Vilde romaani „Raudsed käed“ esimese peatüki põhjal valminud õppematerjali. See keskendub tüviteksti tõlgendamisele audiovisuaalses vormis. Teadlikult on valitud filmi aluseks teose algus. Selline lahendus võimaldab esile tuua ajastu hõngu, esimesed pinged ja tegelaste kujunemise lähtekoha, jättes samas ruumi vaataja tõlgendusele ja edasi mõtlemisele. Näitame, et kirjandusklassika võib olla kõnekas ja mõjus ka tänapäeva noorele, kui seda esitada talle arusaadavas vormis. Ühendasime ajastutruud kostüümid, rekvisiidid ja võttepaigad nüüdisaegse montaaži ning muusikalise kujundusega.

Anname metoodilisi näpunäiteid, kuidas põhjalikule taustauuringule tuginedes luua 1898. aasta miljöö: alates arhitektuuri sobivusest kuni autentse helikujunduseni. Visuaalselt toetavad filmi hõngu aastaajast sõltuv talvine valgus ja värvilahendus. Filmi kasutusala on III kooliastme kirjandustunni häälestavas osas arutelu käivitaja või loovtöö näidisena. Õppematerjal valmis kahe autori koostöös.

Helin Puksand (Tallinna Ülikool, Tallinn)

Mida arvavad õpilased Tammsaare teostest?

Anton Hansen Tammsaare teosed on olnud eesti õpilaste koolikirjanduse nimekirjas ilmselt juba nende ilmumisest saadik. Ka ajakohastatud riiklikus õppekavas kohtame Tammsaare nime nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis. Põhikoolis loetakse „Kõrboja peremeest“, gümnaasiumis „Tõde ja õigust“ (I osa). Mõlemad tekstid on eesti kirjanduse tüvitekstid ja tõenäoliselt jäävad need teosed lugemisnimekirjadesse veel paljudeks aastateks.

Mida aga arvavad õpilased Tammsaare teostest? Minu ettekanne püüabki sellele vastust anda. Olen küsitlenud 9. ja 11. klassi õpilasi ning nende vastuste põhjal toon välja õpilaste vaate.

Anne Roosipõld (Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, Narva Kolledž)

Tõde kogemuses, õigus turul: turismi piiripealsed praktikad

Anton Hansen Tammsaare romaan “**Tõde ja õigus**” avab tõe ja õiguse pingestatud suhte olukordades, kus inimeste väärtused, huvid ja tegelikkus ei pruugi kattuda. Käesolev ettekanne arutleb selle üle, milliseid väljakutseid pakub praegune turismimajandus. Tänapäeval vaadeldakse turismi kui piiripealset nähtust, kus turisti otsing „autentse kogemuse“ järele põrkub üha sagedamini vastamisi lavastatud ja turuloogikast juhitud praktikatega.

Ettekanne keskmes on küsimus, kas ja mil määral on turistil võimalik kogeda tõeliselt autentset kogemust või kujuneb kogemus hoopis hoolikalt disainitud narratiivide ja etendatud autentsuse kaudu. Analüüs tugineb uutele ja kujunevatele turismiliikidele ning -terminitele, nagu kogemusturism, kestlik turism, päranditurism, tumeturism ja aeglane turism, käsitledes neid kui praktikaid, mille kaudu „tõde“ kogemusest sageli lavastatakse. Eesti näited näitavad, et autentsus ei kao turismis mitte seetõttu, et tõde moonutatakse, vaid seetõttu, et tõde **kujundatakse kogetavaks** – sobitades selle külastaja ootuste, aja ja turundusloogikaga.

Turismiterminid toimivad siin võtmetähtsusega vahendajatena, kujundades ootusi selle kohta, milline kogemus on „päris“, „ehe“ või „kohalik“. Samal ajal alluvad need mõisted turumajanduslikule loogikale, kus kogemus muutub tooteks ning autentsus konkurentsieeliseks. Sellises raamistikus nihkub küsimus tõest üha enam küsimuseks õiguse kohta: kellel on õigus määratleda, milline kogemus on autentne, ja millisel hetkel muutub tõde turunduslikuks konstruktsiooniks.

Tammsaare mõttelise paralleeli kaudu avab ettekanne turismi kui kultuurilise ja eetilise piiriala, kus tõe otsing ja turu õigustus eksisteerivad kõrvuti, pakkudes kriitilist vaadet autentsuse mõistele ning selle kasutamisele turismipraktikas ja -keeles.

Katrin Sarap (NJORD Advokaadibüroo, Tallinn)
Advokaadi roll tõe ja õiguse väljaselgitamisel

Advokaadi poole pöörduvad muuhulgas isikud, kes leiavad, et nende õigusi on rikitud. Advokaat usub ja usaldab oma klienti ning tema narratiivi. Advokaat hakkab tegutsema. Ta selgitab välja kliendi tõe. Kohus leiab, et kliendil ei olnud õigus. Tema narratiivis olid siiski lüngad. Nähes õnnetut advokaati, leiab klient endas julguse öelda: „Kui kristalselt aus olla, siis jäi mõni asjaolu siiski rääkimata.“

Õigusteenus kliendile peab olema õigeaegne ja asjatundlik ning põhinema asjaolude, tõendite, õigusaktide ja kohtupraktika põhjalikul uurimisel. Üsna sageli selgub, et kliendi olukorda ei ole võimalik sellisel viisil lahendada, nagu klient seda ootab. Advokaadi kohustuseks on kliendile selgitada, missugused on võimalused ja eeldused kliendi poolt soovitava lahenduse saavutamiseks. Kas selleks on seaduslik alus ja kas seda toetab kohtupraktika? Klient mõistab advokaadi selgitusi, et tal ei ole õigus. Tema tõde ei tugine seadusele. Vaatama sellele, soovib klient pöörduda kohtusse, sest ta usub oma tõde. Ta soovib õiguse ja õigluse jalule seadmist. Eesti Vabariigi Põhiseaduse kohaselt mõistab õigust ainult kohus. Kes mõistab õiglust?

Kaja Sarapuu (Eesti Emakeeleõpetajate Selts, Tallinn)
Tammsaarelikkusest praeguses Eesti koolis

Ettekanne käsitleb küsimust, mil määral ja millisel kujul elavad A. H. Tammsaare loomingus esile kerkivad väärtused tänapäeva koolis edasi. Tammsaare teosed ei ole üksnes kirjandusklassika, vaid pakuvad mõtlemismudeleid, mis puudutavad töö, hariduse, õigluse ja tõe otsingut — teemasid, mis on aktuaalsed ka nüüdisaegses koolikeskkonnas. Ettekandes vaadeldakse, kas tammsaarelik mõtteviis aitab kujundada kriitilist ja väärtusteadlikku õppijat.

Ksenia Siika (Tartu Ülikooli Narva kolledž, Narva)
Kirjanduskaanon kui tekstiliikide mitmekesisuse mõjutaja

Bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, kuidas 4. klassi eesti keele õpikud kujundavad õpilaste kokkupuudet eri tekstiliikide ning kirjanduskaanoniga. Segameetod võimaldas ühendada tekstiliikide kvantitatiivse analüüsi ja intervjuud õpikute autoritega.

Töö tulemused näitasid selget nihet õpikute sisus. Aime- ja meediatekstide osakaal on viimase kahekümne aasta jooksul kiiresti kasvanud, mis peegeldab infoühiskonna vajadust arendada õpilaste kriitilist mõtlemist ja tekstianalüüsi. Samal ajal on eepika ning klassikalise kirjanduskaanoniga seotud tekstide esinemine märgatavalt vähenenud. Dramaatikast ja lüroepikast esineb õpikutes minimaalselt ning luule hulk sõltub tugevalt kirjastuste ja autorite eelistustest.

Enamik õpikuid sisaldab siiski kirjandusmõisteid ja mõistesõnastikke, mis toetavad õpilaste keelelist arengut ning aitavad säilitada kultuurilist järjepidevust. Korduvatest autoritest tõuseb esile Eno Raud, kes on esindatud nii eepikas kui lüürikas; lüürikas kordub sageli ka Leelo Tungal.

Intervjuud näitasid, et õpikute autoreid mõjutavad õppekava kõrval isiklikud kogemused, meetoodilised eelistused ja soov kajastada nüüdisaegseid väärtusi. Tekstivalikuid suunab selgelt funktsionaalse kirjaoskuse ja meediapädevuse arendamine. Töö järeldus rõhutab vajadust tasakaalustada nüüdisaegsed tekstiliigid kirjandusliku mitmekesisuse ja kaanonitekstidega, et tagada õpilaste keeleline ja kultuuriline areng.

Tiiu Toom (Narva-Jõesuu)
A.H. Tammsaare Narva-Jõesuus

A. H. Tammsaare majamuuseumi andmeil on kirjanik viibinud Narva-Jõesuus kaheksal suvel, eelistades puhkuseks kuurordi vaiksemaid rajoone. Kirjanik tavatses üürida Narva-Jõesuus terve maja, kus pere puhkas aastatel 1923, 1928, 1929, 1930, 1933, 1935, 1936, 1939.

1923. a puhkas pere Meriküla tänavas, praegu Vabaduse 72, mere vahetus läheduses peatänav aäres asuvas suvilas. Omanikel oli kaks maja, millest väiksem välja üüriti. Praegu on selles kohas puhkekorteritega maja, nõukogude ajal elektriijaamade profülaktoorium Kajakas.

Mitu suvehooaega veetis Tammsaare mujal, kuid 1928 oli jälle Narva-Jõesuus, seekord Vilmsi tänavas majas nr 28, praegu Vilde tänav. See maja pole säilinud. Järgnevatel aastatel puhkas perekond männimetsas asuvas Sulevi 14, jõe piirkonnas. Ka see maja pole säilinud.

1930 ja 1936 oli suvituskohaks jälle Vilmsi tänav, maja nr 29. Ka 1935 oli suvepuhkus Narva-Jõesuus.

1929., 1933. ja 1939. aastal puhkas perekond majas Nurme 38, ainsas säilinud majas, kus praegu asub Narva-Jõesuu koduloomuuseum. Majal on osaliselt säilinud puitpitskaunistused. Maja ehitas 19. sajandi lõpul D. Pärtel, kes müüs selle 20. sajandi algul K. Pakkerile, tema omakorda 1935 Tartu Ülikooli botaanikule Johan Rüütlile. Mingi aeg oli maja raamatupoe omaniku Reitsniku omanduses, Saksa okupatsiooni ajal sõjaväe käes ja nõukogude ajal oli seal 2-3 korterit. 1992 avati majas koduloomuuseum.

Ettekandes käsitlen Tammsaare viibimist Narva-Jõesuus perega, nende omavahelist kirjavahetust ja kaasaegsete mälestusi.

Kirjandus

- Orav, Virve 1993. *Narva-Jõesuu kodu-uurija pilguga*. Tallinn: V. Orav.
Orav, Virve 2000. *Narva-Jõesuu, mu kodu*. Tallinn: [Varrak]
Treier, Elem 2002. *Tammsaare elu härra Hansenina*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
Tammsaare, A. H. 1993. *Kogutud teosed*. 18. köide. Kirjad 1896-1940.
Grabbi, Hellar 2009. *Vabariigi laps*. Tartu: Ilmamaa.
Teder, Eerik 1977. *Tammsaare radadel*. Tallinn: Eesti Raamat.
Krivošejev, Jevgeni 1978. *Narva-Jõesuu*. Tallinn: Eesti Raamat

Szilard Tibor Toth (Tartu Ülikooli Narva kolledž, Narva)
Vladimir Beekman ja Narva

Koos Enda Trubokiga 2025. aasta sügisel 30 Narva kolledži bakalaureuse õppekava õpetajakoolituse üliõpilaste hulgas läbiviidud uurimuse tulemustes ilmnisid ka mõned ekslikud vastused ja väärarusaamad, näiteks „Beekman oli keelatud kirjanik“ või „ta õppis Tartus ja sai diplomi Narva koolist“. Siin on Beekmanit ilmselt segi aetud Tammsaarega, kes sai Narva koolist lõputunnistuse.

Vladimir Beekman (1929–2009), kes polnud nõukogude ajal sugugi keelatud, vaid vastupidi, peavoolu kirjanik, oli tõepoolest seotud Narvaga. Teda seob piirilinnaga eeskätt tema romaan „Narva kosk“. Teos on unarusse vajunud: see pole tuntud ei Narvas ega kuulu ka eesti kirjanduse peavoolu, seda enam tüvitekstide hulka. Kui Beekmani loomingust on miski tänapäeval veel aktuaalne ja huvipakkuv, siis see on välismaa ilukirjanduse, eeskätt rootsi lastekirjanduse tõlked. Kui vaadata Beekmani mälestusteraamatu jaoks tema enda koostatud bibliograafiat, siis seal domineeribki rootsi keelest eestindatud tõlkekirjandus (Beekman 2008: 204-206). Lisaks on päris põnev ja annab lisapõhjuse Beekmanit Narva lokaalse teksti loojana kontseptualiseerida tema mälestusteraamat, mis algab just looga Narva kohta. (Beekman 2008: 7-10). Sellele, et Narva loo valik raamatu alguspeatükina pole põhjustatud kronoloogiast, vaid on autori teadliku valiku tulemus, viitab asjaolu, et Beekman märgib oma mälestusteraamatu kaaneümbrisel, et ta ei peegelda mälestustes oma elu kronoloogiliselt, vaid vabalt, teatud juppidenä.

„Narva kosest“ on valminud ekraniseering. Romaan on väärikalt jäädvustatud ka Tartu Ülikooli Narva Kolledži seinale paigutatud Jutupeatuse (mälestus)tahvli najal, mis sisaldab järgmist tsitaati romaanist: „Tulen Peetri platsilt Tallinna maanteele, siis keeran mingit mulle tundmatut uut tänavat pidi raekoja poole. Raekoda on ainus hoone, mis veel tuttava kujuga silma köidab. Kogu tänavavõrk on uus, läheb risti üle kunagise linnasüdame. Mul on tunne, nagu rabiseks astumise all kiviprügi, puruksjahvatatud majad.“

Kirjandus

Beekman, Vladimir 1986. *Narva kosk*. Tallinn: Eesti Raamat.

Beekman, Vladimir 2008. *Alles see oli...* Tallinn: Tänapäev.

Maarja Vaino (Tallinna Kirjanduskeskus, Tallinn)
Joonealune "Tõde ja õigus"

Ettekandes räägin hiljuti ilmunud "Tõe ja õiguse" I kommenteeritud väljaandest ning sellest, miks vajab kirjandusklassika selliseid akadeemilisi väljaandeid ja ülelugemisi. Samuti toon esile, milline on olnud senine kommenteerimise praktika.

Tallinna Kirjanduskeskuse väljaandena on nüüdseks ilmunud kolm kommenteeritud väljaannet: "Juudit" (2021, kommenteerinud Jaan Lahe ja Maarja Vaino), "Kõrboja peremees" (2022, kommenteerinud Maarja Vaino) ning "Tõde ja õigus" I (2026, kommenteerinud Jaan Lahe, Marju Kõivupuu, Ülle Tarkiainen ja Maarja Vaino). Kõiki väljaandeid on rütmistanud 100 aasta möödumine nende ilmumisest. Sajand on piisavalt pikk aeg, et vaadata, kuidas on teose tekstil meie kultuuriruumis läinud. Millised keelelised muutused on toimunud kordustrukkides, millised mõisted vajavad avamist, kuidas on retseptsioon tõlgendanud teose erinevaid kihistusi jne. Kommenteeritud väljaanded on iga endast lugupidava ning rikka kultuuri osa, mis hoiavad meie kultuurimälu ringluses ning pakuvad kirjandusklassikale uusi lähenemisnurki.

Livia Viitol (Tallinn)

Elulooraamat kui mälu kandja ja pagulaskultuuri peegeldaja: linnad ja inimesed. (Kultuuriloolise raamatu „Kaks muusat“ tutvustus)

Valgas kasvanud ja õppinud väliseesti luuletaja Liidia Tuulse (1912–2012) elutee viis ta 1929. aastal Tartusse. Lõpetanud 1934. aastal Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna germanistika osakonna, abiellus ta 1936. aastal kunstiteadlase Armin Tuulsegaga (1907–1977). 1937. aastal võeti koos abikaasaga ette kaheaastane kunstiajalooreis Lääne-Euroopasse, pikemaks peatuspunktiks Königsberg. 1944. aasta märtsis, Narva pommitamise järel viis A. Tuulse uute pommirünnakute kartuses oma perekonna Tartust Tallinna, kust siirduti ühte Õismäel asunud tallu. Augusti lõpus 1944 põgenesid Liidia Tuulse, tema abikaasa ja poeg Tanel (snd 1939) Rootsi. 1945. aasta märtsis asuti elama Stockholmi Enskede linnaossa. 1960. aastal koliti Sköndali linnaossa, kus Liidia elas kuni surmani.

Luuletaja mälestused puudutavad Valgat, Tartut ning mõnevõrra ka Tallinna. Narvas, mille arhitektuurist kõneldi vaimustusega, oli Liidia käinud üliõpilasena, lähemalt puutus ta selle linnaga kokku oma kunstiajaloo õppejõu Sten Karlingi raamatu „Narva: Ehitusajalooline uurimus“. 1920.–30. aastatel väljakujunenud noorte eesti haritlaste suhtlusvõrgustik jäi püsima ka paguluses: sellesse kuulusid kaasvõitlejad Eesti Naisüliõpilaste Seltsist ja EÜSist, abikaasa kolleegid Tartu Ülikoolist, mitmed kunstnikud, kirjanikud, sugulased ja põgenemiseaegsed sõbrad. Pikemalt on Liidia Tuulse elulooraamatus peatunud Valga kui noortest tulvil koolilinna fenomenil ning tutvuse algusel koolivend Bernard Kangroga.

Sisseelamine Rootsi kultuurikonteksti toimus uue asukohamaa keele õppimise, aja- ja ilukirjanduse lugemise, kino, teatri ning rootsi luule tõlkimise kaudu. 1930ndatel alanud sõprussidemed Rootsi teadlastega, kui Tartu Ülikooli tuli kunstiajalugu õpetama noor Rootsi kunstiteadlane Sten Karling (1906–1987) ning Pirita kloostri väljakaevamistel saadi tuttavaks Rootsi riigiarhivaari Sigurd Curmaniga (1879–1966), jäid püsima ka Rootsis. Pagulaspõlve alguses Ystadis töötades sõbrunes A. Tuulse sealse linnaarhitekti Rune Weliniga, kellega suheldi hiljem ka perekonniti. Suur roll oli rootsi kirjanduspärandil, eriti klassikute kohaluulel, samuti ka vahetutel kontaktidel Rootsi loodusega Gotlandil jm. 1940ndatel alanud suhtest rootslastest Enskede naabritega kujunes eluaegne sõprus. Stockholmiga oli Liidia tutvunud 1938. aastal, viibides koos abikaasaga Balti Instituudi korraldatud pikemal õppereisil.

1959. aasta suvel koos abikaasaga ette võetud Šveitsi-kunstiajalooreisil tutvus Liidia Tuulse eesti kultuuritegelase ja deklamaatori Õie Fleigiga (1921–1981), kellega algas 22 aastat kestnud sõprus ja kirjavahetus. Sel reisir algas ka tutvus Baselis elanud kunstiteadlase Ernst Murbachiga, kelle abikaasast sai hiljem Liidia Tuulse lähedasemaid sõpru. Baselis tekkisid sidemed Šveitsis elanud baltisakslastega, kellest olulisim oli Narvast pärit Ernst Ferdinand Luchsinger.

Ernst Ferdinand Luchsinger (1912–2011), Šveitsi Balti Abistamise Ühingu sekretär (1954–1989) ja Narva patrioot, sündis Eestis. Tema emapoolne vanaisa oli Narva Jaani koguduse õpetaja ning Aleksandri kiriku loomise algataja ja Peetri kiriku rajaja Ferdinand Tannenberg. Isa varajase surma tõttu viibis Luchsinger noorena suviti oma kasuisa ja hooldaja, Narva Kalevivabriku omaniku suveresidentsis Jõhvi kihelkonnas Kurtnas, kus ta õppis tegema maatööd. Tartu Ülikooli farmaatsiateaduskonna lõpetamise järel teenis ta Eesti kaitseväes. Siirdus koos perekonnaga 1939. aastal Saksamaale, 1950. aastal jõudis ta esivanemate maale Šveitsi. Balti abistamisühingu sekretärina suhtles ta eestlastega Eestis, Rootsis, Kanadas, USAs ja Austraalias, hiljem oli ta kohtutõlk. Osales mitmes Narva arenguprojektis ning toetas oma vanaisa poolt omal ajal algatatud Aleksandri kiriku restaureerimist.

Eesti pagulaste omavahelised kontaktid hõlmasid mitmeid riike. Haritlaskonna kirjavahetused kajastavad erinevate diasporaade kultuurielu, perekondlikke suhteid, mõttekaaslastega peetud arutelusid ning tunnistavad kontaktide olulisust keele, identiteedi ja mälu säilitamisel.

Kirjandus

Sten Karling 1936. *Narva: Eine Baugeschichtliche Untersuchung*. Stockholm: Wahlström & Widstrand. (Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitets akademien. Archäologische Monographien, 25).